

Ökofilm

Bevezető az Ökofilm összeállításához

Bár az ökológia, illetve az emberi–nem emberi, film–természet kapcsolat témája a *Metropolis* több korábbi számában is felbukkant (lásd pl. *Kortárs kísérleti film* 2019/2, *Kortárs sorozatok*, 2021/1), most kerül először önálló összeállítás középpontjába. Ez a kitolódott reakcióidő általában is jellemző a filmtudományra: míg az ökológiai válság már a hatvanas évektől változó hívószavakkal (lásd pl. üvegházhatás, széndioxid-kibocsátás, klímaváltozás, globális felmelegedés, ökotasztrófa stb.) tematizálta a közbeszédet, a filmelméleti diskurzusok a kilencvenes évek második felétől kezdenek intenzívebben reagálni rá. Az is igaz ugyanakkor, hogy ezeknek a publikációknak a tematikai gazdagsága és mennyisége rövid idő alatt a sokszorosára nőtt: az elmúlt hat-nyolc évben legalább annyi új szerkesztett kötet, cikk és tanulmány jelent meg a témában, mint az azt megelőző másfél-két évtizedben összesen.¹ A probléma idővel mit sem változó jelentőségét, sürgető aktualitását jelzi az is, hogy a lapszám szerzői nemcsak egy-egy cikk erejéig foglalkoznak a témával, hanem hosszabb távú (mesterei vagy doktori) kutatás, illetve egy vagy több monográfia erejéig merültek el benne, magyar, illetve angol nyelven is publikálva eredményeiket.

A lapszám több szövege is kitér az ökokritika egyik szakterületeként meghatározható ökofilm (ecocinema) fogalmának etikai, esztétikai és politikai vonzataira, definíciós kérdéseire, illetve a kifejezés eredetére (Máté Bori és Kiss Barnabás írásai), valamint az ökokritika különböző irányzataira (Hódosy Annamária és Vécsey Virág tanulmányai). A szerzők által hivatkozott filmes referenciák között jelen vannak az ökomozi „főbb műfajaiként” (dokumentumfilm, animáció, sci-fi és horror) számontar-

tott példák, ahogyan terítékre kerül a film(készítés) ökológiai lábnyoma, az ember–állat kapcsolatok, az ember–táj viszonyok kérdései is.

Máté Bori tanulmányának tágabb kerete a kísérleti (dokumentum)film és ökotrauma kapcsolata, abból a feltételezésből kiindulva, hogy ez a filmforma a direkt reprezentáció helyett az érzékibb, affektív és anyagi kapcsolódások felől közelíti meg a problémát. Scott MacDonald (ökofilm) és Anil Narine (ökotraumafilm) elméleteinek kritikai átvilágítása mellett a szöveg betekintést nyújt az ökofilm fogalmának, illetve film és természet összekapcsolódásának történetébe, külön hangsúlyt helyezve a természet pusztulásának traumatikus élményét megközelítő mozgóképes kísérletekre. Máté írásának egyik érdekes felvetése az, hogy a trauma nemcsak tematikus vagy narratív megjelenítések segítségével válhat érzékelhetővé, hanem a filmes médium anyagokkal és kölcsönhatásokkal kísérletező alkalmazása révén; mindez ugyanakkor elvezet ahhoz a gondolathoz is, hogy az ökotrauma nemcsak veszteségként vagy hiányként képzelhető el, hanem elgondolkodtató összefonódások hálózataként, valamint intenzív „érzéki-emlékezeti jelenlétként”. A szöveg rámutat a filmkészítés ökológiai vonatkozására is, bevezetést nyújtva a gyártás ipari és anyagi igényeinek (öko)kritikai szemléletmódjába.

Kiss Barnabás egyetlen experimentális filmkészítő, James Benning néhány filmjének komplex, filozófiai elemzését adja, különös tekintettel a lassú film és az ökofilm közötti összefüggésekre. Benningnek nemcsak a narratív nélküli, de a formanyelvi eszközöket is lecsupaszító munkáiban Kiss az emberi jelenléttől függetlenül létező természet megmutatkozásának az esélyét értékeli nagyra. A minimalista forma és a téma együttese ilyen értelem-

¹ Lásd Chu, Kiu-wai – Uy, James frissített, *Ecocinema* témájú bibliográfiai gyűjtését (Oxford Bibliographies Online, 2024).

ben szuggesztíven közvetítheti az „emberen túli” látásmódot, a nem emberi elképzelése és megpillantása felé nyitó attitűdöt. A szubjektum és objektum közötti hagyományos, hierarchikus viszonyt ilyen értelemben átrendező filmeket Kiss az objektumorientált ontológia fogalmi segítségével elemzi, rámutatva arra, hogy ezek hogyan gondolkodtatják el a nézőt saját, a természeti világban betöltött emberi szerepét és jelentőségét illetően.

A lapszám további két szövege a populáris(abb) filmek világába vezet, és ilyenként nagyobb hangsúlyt fektet az ökokritikai diskurzusokhoz való kapcsolódásra. Hódosy Annamária tanulmánya három, különböző műfajú, népszerű film, az *Üvöltő szelek* 2011-es filmadaptációja (*Wuthering Heights*, Andrea Arnold), a 2018-as, *Expedíció* című sci-fi (*Annihilation*, Alex Garland) és a 2019-ben Oscar-díjra jelölt dokumentumfilm, a *Mézkirálynő* (*Honeyland*, Tamara Kotevska – Ljubomir Stefanov) tájbrázolási stratégiáit vizsgálja. Az ökológiai válság következményeként átrendeződő ember–természet kapcsolat nyomán Hódosy rámutat az antropológikus hagyomány elévülésére, és ezekben a filmekben a tájhoz a romantikus művészetben hagyományosan asszociált fenséges fogalmán túlmutató megoldásokat értékeli. Meglátása szerint a három film olyan ábrázolásokra nyújt példát, amelyek meghaladják a környezethez való nyugati viszonyt régóta meghatározó birtokló, fogyasztói gyakorlatot, és amelyek a tárgyiasító tájszemlélettől egy integráltabb és etikusabb természetértelmezés irányába indulnak el, ilyenként az ökofília felélesztésére mutatva fel hatékony módszereket.

Vécsey Virág *A hollywoodi sorminta. Ismerős ismeretlen természet* című, lapszámot záró szövegének alapvető teo-

retikus alapja a családi animáció ökokritikai megközelítése. A középpontban ezúttal a fősodorbéli európai animáció egyik sikeres, 2010-es évekbeli példája, a német gyártású *Egyesült állatok (Konferenz der Tiere*, Reinhard Klooss – Holger Tappe, 2010) áll. Vécsey annak eredményébe, hogy a film pontosan milyen elvek mentén ábrázolja az ember–természet viszonyt, és esztétikája, technikája, témaválasztása, karakterei, narratív fordulatai, illetve helyszínválasztásai hogyan tükröznek vissza egy természet romantizáló és esztétizáló, hollywoodi „sormintát”. A szöveg a film e megközelítésének olyan koncepcionális és fogalmi problémáira mutat rá, amelyek például az állatok antropomorfizálásában, az afrikai táj gyarmatosító szemléletet tükröző idealizálásában, az ökológiai kérdések ellentmondásos megjelenítésében érhetőek tetten.

A tematikai és formai gazdagság ellenére az összeállítás szövegei számos vonatkozást nemcsak hogy nem fednek le, de nem is érintenek (pl. a környezetvédelmi filmfesztiválok kérdése, az ökofilm pedagógiai gyakorlatai, a környezetszennyezés filmes megjelenítése, a nem nyugati régiók ökozozija és filmtudományi diskurzusai). A téma mélyrétegei iránt érdeklődők számára az e területekre is kitékintő, lapszámot záró ökofilmes bibliográfiai gyűjtés ad további iránymutatást.

A szerkesztők